№ 193 Հոկտեմբերի 17 (29) 1881 Հոկտեմբերի 17 (29) № 193

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում դրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Ոտարարաղարացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մասնաւոր եւ հասարակական կեանք։—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ Բագուից։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ Թիւրքիայից։—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Տաճկական տիպերից։

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

—

Ներկայ համարում տպված Բագուի նամակը առիթ է տալիս մեզ հետեւեալ դատողութիւններն անելու։

Ամեն անհատ ունի իր մասնաւոր եւ իր հասարակական կեանքը, իր ներքին եւ իր արտաքին կեանքը։ Իւրաքանչիւրի մասնաւոր կեանքը սահմանափակվում է իր նեղ շրջանում, իր ընտանիքում, իսկ մարդու հասարակական կեանքը որոշվում է այն յարաբերութիւններով, որ մարդն ունի դէպի հասարակութիւնը։

Ամեն կրթված հասարակութեան մէջ մարդու անհատական, ընտանեկան, ներքին կեանքը անմատչելի է լինում հասարակական քննադատութեան համար. ոչ ոք իրան իրաւունք չէ համարում խառնվել մարդու ընտանեկան կեանքի մէջ, յարձակվել այդ կեանքի եղանակի վրա, հրապարակական դատաւոր հանդիսանալ մարդու ներքին, ընտանեկան բարոյականութեան վրա, քանի որ նա չէ դուրս գալիս նեղ, ընտանեկան, անհատական, տնային շրջանակներից եւ չէ շոշափում հասարակութեան բարոյական կամ նիւթական շահերը։ Ընդհակառակն մարդու հասարակական գործունէութեան իւրաքանչիւր քայլը, այսինքն մարդու յարաբերութիւնները դէպի դրսի հասարակութիւնը, լինում են հասարակական ամենախիստ քննադատութեան առարկայ։

Այսպէս է լինում կրթված հասարակութիւնների մէջ։ Իսկ մեզանում ընդհակառակն. մենք անչափ ներողամիտ ենք դէպի մարդկանց հասարակական կեանքը, իսկ իւրաքանչիւրը մեզանից իր իրաւունք է համարում ինքնակոչ դատաւոր հանդիսանալ մարդու ընտանեկան, ներքին կեանքի եղանակի վրա, դատաւոր հանդիսանալ ուրիշի անհատական, անձնական բարոյականութեան վրա։

Այդպիսով մարդու ներքին, ընտանեկան կեանքը, այդ կեանքի եղանակը, մարդու աշխարհայեցողութիւնը, նրա բարոյական եւ կրօնական համոզմունքները,—հասարակութեան ամենախիստ քննադատութեան առարկայ են լինում. իւրաքանչիւրը մեզանից իրաւունք է համարում ուրիշի անհատական բարոյականութեան վրա դատաւոր հանդիսանալ, նրան պատժել մինչև անգամ իր անձնական յարաբերութիւնը նրա հետ փոխելով. իսկ մի մարդ որ, օրինակ, հարստացել է ամենաանարգելի միջոցներով, կոչոպել է ուրիշներին թղթախաղի մէջ, սեփականացրել է ուրիշի կայքը, սուտ թղթադրամով իր համար կարողութիւն է շինել,—այդ տեսակ մարդուն ոչ ոք չէ քննադատում, այդ տեսակ մարդուն ամենքը յարգում և պատում են, այդ տեսակ մարդուն ընարում են մինչև անգամ հասարակական ամենապատուաւոր պաշտօնների վրա։

Աւելորդ է ասել թէ այդ տեսակ հասարակութիւն որքան ընդունակ է որ և է բարոյական, մտաւոր և տնտեսական առաջադիմութեան, աւելորդ է ասել, նոյնպէս, թէ այդ տեսակ հասարակական ընթացքը որքան բարի օրինակ կարող է ծառայել նոյն հասարակութեան նոր, թարմ սերունդի համար։

Ահա մի հայ երիտասարդ, որ համալսարանում ուսում է առնում, վերադառնում է հայ հասարակութեան մէջ. և ի՞նչ է տեսնում նա։ Այն անձինք, որոնք պէտք է պատժվին յանցանքի համար, բռնած ունեն մեր հասարակութեան մէջ ամենապատուաւոր տեղեր...

Պարզ է որ փոքր առ փոքր նրա մէջ էլ կը հաստատվի այն համոզմունքը, թէ կարելի է գործել ամենաանարգելի գործերը, միայն թէ հարստութիւն ձեռք բերվի,—և նա կը յարգվի հասարակութենից։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

—

Հոկտեմբերի 2-ին

Մեր ամբոխի անուան վարկը օտար հասարակութիւնների աչքում վայր գցող գլխաւոր պատճառներից մէկը կարող է համարվել հայ վաճառականներից շատերի անազնիւ վարմունքը օտարների առաջ, նա մանաւանդ մի շատ տխուր երեւոյթ, որ նրանց շրջանում վերջին ժամանակները շատ յաճախ է կրկնվում։ Ցայտնի է, որ Կովկասցի վաճառականների մեծամասնութիւնը երկար տարիներ Ռուսաստանի հետ անմիջապէս առեւտրական յարաբերութիւններ ունենալով և շատերը իրանց հաւատարմութեամբ գրաւելով յայտնի ռուս ֆաբրիկանտների և վաճառականների հաւատը, շատ ժամանակ վերջիններից մեծ քանակութեան ապառիկ ապրանքներ առնելով տեղափոխում են Կովկաս և այդպիսով նա, որի սեպհական կապիտալը հազիւ տասն հազարի է հասնում, կարողանում է տարվայ ընթացքում մի քանի հարիւր հազարների չափ առեւտուր կատարել։ Այդ տեսակ հաւատ ռուսաստանցիների կողմից՝ ի հարկէ անհրաժեշտ է մեր վաճառականների համար, և թանդ արժէ մանաւանդ հայ վաճառականների համար, որոնք այդ հանգամանքով առաւել են օգտվում, քան թէ ուրիշները։ Բայց, դժբաղդաբար, վերջին տարիները ռուսաստանցիները հետզհետէ սկսում են թուլացնել իրանց հաւատը դէպի կովկասցիները, շնորհով մեր մի քանի վաճառականների, այն էլ գրեթէ բացառապէս հայերի, անազնուութեան։ Մի քանի տարիներ շարունակ Ռուսաստանից ապառիկ ապրանքներ բերելով Կովկաս, հայ վաճառականը կանոնաւորապէս վճարում է ամենայն տարի իր պարտքերը մինչև այն ժամանակ, երբ նա արդէն լիովին համոզեցնում է ռուսաստանցիներին իր ազնուութեան մէջ և տակաւին գրաւում նրանց հաւատը։

Այդ ժամանակ հայ վաճառականի ազնուութեան կապանքները բոլորովին թուլանում են և նա մի տարի ևս կապելով մեծ գումարի ապրանք, տեղափոխելով նրան իր հայրենիքը, յանկարծ հրատարակում է իրան պարտատէրերի առաջ անանկացած և իր բոլոր կայքը գրելով մի որ և է մօտ ազգականի կամ բարեկամի անունով, առաջարկում է կրեդիտորներին բաւականանալ մի ռուբլու տեղ 10 կամ 20 կոպէկով, կամ թէ չէ բոլորովին հրաժարվում է նրանց վճարելուց։ Այդպիսի դէպքեր շատ են պատահում։ Այդ, դժբաղդաբար, վերջին տարիները ռուսաստանցիները հետզհետէ սկսում են թուլացնել իրանց հաւատը դէպի կովկասցիները, շնորհով մեր մի քանի վաճառականների, այն էլ գրեթէ բացառապէս հայերի, անազնուութեան։ Մի քանի տարիներ շարունակ Ռուսաստանից ապառիկ ապրանքներ բերելով Կովկաս, հայ վաճառականը կանոնաւորապէս վճարում է ամենայն տարի իր պարտքերը մինչև այն ժամանակ, երբ նա արդէն լիովին համոզեցնում է ռուսաստանցիներին իր ազնուութեան մէջ և տակաւին գրաւում նրանց հաւատը։

Այդ ժամանակ հայ վաճառականի ազնուութեան կապանքները բոլորովին թուլանում են և նա մի տարի ևս կապելով մեծ գումարի ապրանք, տեղափոխելով նրան իր հայրենիքը, յանկարծ հրատարակում է իրան պարտատէրերի առաջ անանկացած և իր բոլոր կայքը գրելով մի որ և է մօտ ազգականի կամ բարեկամի անունով, առաջարկում է կրեդիտորներին բաւականանալ մի ռուբլու տեղ 10 կամ 20 կոպէկով, կամ թէ չէ բոլորովին հրաժարվում է նրանց վճարելուց։ Այդպիսի դէպքեր շատ են պատահում։

Այս ասելով վաճառականը մօտ բերեց կադին ճոխ կերպով ասղնեգործած ոսկեայ թելերով մի բաճկոնակ, որի արժողութիւնը հաւատար էր 2,000 պիաստրի։

Սէլիմ աղան ընդունեց հանդերձեղէնը խորամանկ ժպիտով և նոյն րոպէին ձեռքը դրաւ բաճկոնակի գրպանը, բայց տեսնելով նրա դատարկութիւնը, հանեց այն տեղից իր ձեռքը զգալի անբաւականութիւնով։ Այնուհետև նա դիմեց դէպի բէգը ու հարցրեց։

—Դու ինչ պատասխան ունես քեզ արդարացնելու համար։

—Շատ, պատասխանեց նա. Հասանը ինձ ծաղրածու չինեց. այսպիսի գործողութիւնը արժանի է պատժի և այս պատճառով ես մտադիր չեմ հատուցանել նորան 6,000 պիաստրը։

—Այդ կը վճռվի այն ժամանակ միայն, երբ որ զօրանի հետ կը խորհրդակցեմ, սառնութիւնով պատասխանեց Սէլիմ աղան, և հանելով գրպանից իւղոտած զօրանը՝ սկսեց թերթել այն։

—Ի դէպս, արտաբերեց նա, ընդհատելով զօրանի թերթելը—դու ինձանից ամարանոց էիր կամենում գնել, որի վարձը հատուցանում էիր ինձ 7,000 պիաստր, հիմա վեր առ այն, և ես կը տամ քեզ 10,000-ով։

Լէրովէ-բէգը անբաւականութեամբ ծռեց իր կերպարանքը։ Քո կամքն է, փնթփնթաց նա փոքր ինչ մտածելուց յետոյ։

—Ուրեմն վերջացած է, շտապով հարցրեց կադին։

—Վերջացած է, պատասխանեց տխրութիւնով Լէրովէ-բէգը։

Սէլիմ աղան հենց որ իմացաւ այս՝ նոյն րոպէին սկսեց զօրանից կարդալ վճիռը, ուր ասվում էր թէ՝ ամեն մարդ որ ուղղափառին կաշխատի ծաղրածու դարձնել՝ նա արժանի է սաստիկ պատժի։

—Տեսնում ես, Հասան, ուսերը շարժելով դիրել, թէ այն օրը ինչ օրն է և կարելի է արդեօք իրեն երես լուանալը թէ ոչ։ Ո՛չ, այսօր չորեքշաբթի է, իսկ նա միայն ուրբաթ օրերն է լուանում երեսը, ուրեմն շուտով պէտք է հագնի իր բաճկոնակը ու հոգաթափները, ձգի իր վրա ֆէսը՝ և նրա տուալէտը պատրաստ կը լինի։

Այնուհետև Սէլիմ աղան ուղղորվում է դէպի «դատաստանական դահլիճը», որ մի փոքրիկ ուցած սենեակ է և որի կահ-կարասիքը կայանում է մի բարձից ու գորգից։ Կադին վսեմաբար ծալապատիկ բազմում է բարձի վրա և հրամայում է բերել լցրած ղալիանը և փոքրիկ ըմպանակով էլ պատուան սուրճը։ Այդ միջոցին երկու հակառակ կուսակցութիւնքը պատկառելի կերպով կանգնած են դատաւորի առաջ։

Ատենի բացուելովը մտնում են երկու մահմետականներ, բէգն ու վաճառականը, որ յետ մըղելով երկու բայաներին՝ պահանջելով ասում են կադիին։

—Նախ հարկաւոր է ուղղաւաններին լսել, բայան կարող է սպասել։

Քրիստոնեայքը առանց որ և է ընդդիմութեան, հեռանում են դէպի անկիւնը և մահմետականները սկսում են իրանց գանգաթը։

—Ես Լէրովէ բէգի համար թանկագին հանդերձեղէններ բերի, սկսեց վաճառականը։ Բայց մինչև ցայսօր նորանից չը ստանալով ոչինչ վարձ՝ ես պահանջեցի այն, բայց բէգը փոխանակ խոստացած 8,000 պիաստրի՝ հատուցանում է ինձ 2,000, ասելով որ, իբր թէ ամենքը սկսեցին ծաղրել նորան, երբ որ առաջին անգամ նրեցաւ նա դուրսը նոյն հանդերձով։ Բայց ես կարծում եմ, որ այս իրողութիւնը ոչ ինչ յարաբերութիւն չունի մեր պայմանի հետ. Նայիր, Սէլիմ աղա, ես քեզ համար մի բաճկոնակ բերի, որ համոզվես և տեսնես, որ ապրանքիս մէջ ոչինչ ծիծաղաշարժ բան չը կայ։

Ես Սէլիմ-աղային մի անգամ հարցրի, թէ կարելոր դէպքերին օրէնքի ո՞ր կանոններին ես դիմում։

Սրա վրա կադին կեղծաւոր կերպով պատասխանեց, թէ մեր օրէնքը կայանում է զօրանից, Մուլտկից, սուլթանների զանազան հրամանագիրներից, նախնական վճիռներից և աւանդութիւններից։

Ահա թէ մտքերի ինչ խառնուրդներից և անմտութիւններից, հրամանագրութիւններից և պատուէրներից, որ սրանից հազար տարի առաջ են լոյս տեսել, կադին դուրս է բերում իր վճիռները և այնպէս որ, նրան կարդարացնի, ով որ իրեն մեծ բաղդիշ է տուել։

Նրա գործողութիւնների մասին ճիշտ գաղափար կազմելու համար, ունկնդիր լինենք Սէլիմ-աղային իր դատաստանական պարտաւորութիւնները կատարելիս։

Առաւօտեան մօտ ժամի տասն է, բայց կադին դեռ ևս քաղցր քունն է վայելում, չը նայելով որ ամբողջ մի ժամ է, որ երկու հակառակ կուսակցութիւնքը սպասում են ատենի բացվելուն։ Բայց որովհետև այն երկուսն էլ քրիստոնեայք են, այս պատճառով չիքուքչին (զալեան պատրաստողը) հարկաւոր չէ համարում իր պարոնին անհանգստացնել։ «Անասունները» (բայա նշանակում է՝ անասուն), կարող են սպասել, մտածում է նա ինքն իրան։

Վերջապէս կադին զարթնում է, իրանից թափ է տալիս իր բոլոր կեղտոտութիւնները, որոնց հետ նա անց է կացրել ամբողջ գիշերը, ձգձգվում է ու յօրանջում։ Այնուհետև սկսում է մտաբերել, թէ այն օրը ինչ օրն է և կարելի է արդեօք իրեն երես լուանալը թէ ոչ։ Ո՛չ, այսօր չորեքշաբթի է, իսկ նա միայն ուրբաթ օրերն է լուանում երեսը, ուրեմն շուտով պէտք է հագնի իր բաճկոնակը ու հոգաթափները, ձգի իր վրա ֆէսը՝ և նրա տուալէտը պատրաստ կը լինի։

Այնուհետև Սէլիմ աղան ուղղորվում է դէպի «դատաստանական դահլիճը», որ մի փոքրիկ ուցած սենեակ է և որի կահ-կարասիքը կայանում է մի բարձից ու գորգից։ Կադին վսեմաբար ծալապատիկ բազմում է բարձի վրա և հրամայում է բերել լցրած ղալիանը և փոքրիկ ըմպանակով էլ պատուան սուրճը։ Այդ միջոցին երկու հակառակ կուսակցութիւնքը պատկառելի կերպով կանգնած են դատաւորի առաջ։

Ատենի բացուելովը մտնում են երկու մահմետականներ, բէգն ու վաճառականը, որ յետ մըղելով երկու բայաներին՝ պահանջելով ասում են կադիին։

—Նախ հարկաւոր է ուղղաւաններին լսել, բայան կարող է սպասել։

Քրիստոնեայքը առանց որ և է ընդդիմութեան, հեռանում են դէպի անկիւնը և մահմետականները սկսում են իրանց գանգաթը։

—Ես Լէրովէ բէգի համար թանկագին հանդերձեղէններ բերի, սկսեց վաճառականը։ Բայց մինչև ցայսօր նորանից չը ստանալով ոչինչ վարձ՝ ես պահանջեցի այն, բայց բէգը փոխանակ խոստացած 8,000 պիաստրի՝ հատուցանում է ինձ 2,000, ասելով որ, իբր թէ ամենքը սկսեցին ծաղրել նորան, երբ որ առաջին անգամ նրեցաւ նա դուրսը նոյն հանդերձով։ Բայց ես կարծում եմ, որ այս իրողութիւնը ոչ ինչ յարաբերութիւն չունի մեր պայմանի հետ. Նայիր, Սէլիմ աղա, ես քեզ համար մի բաճկոնակ բերի, որ համոզվես և տեսնես, որ ապրանքիս մէջ ոչինչ ծիծաղաշարժ բան չը կայ։

Այս ասելով վաճառականը մօտ բերեց կադիին ճոխ կերպով ասղնեգործած ոսկեայ թելերով մի բաճկոնակ, որի արժողութիւնը հաւատար էր 2,000 պիաստրի։

Սէլիմ աղան ընդունեց հանդերձեղէնը խորամանկ ժպիտով և նոյն րոպէին ձեռքը դրաւ բաճկոնակի գրպանը, բայց տեսնելով նրա դատարկութիւնը, հանեց այն տեղից իր ձեռքը զգալի անբաւականութիւնով։ Այնուհետև նա դիմեց դէպի բէգը ու հարցրեց։

—Դու ինչ պատասխան ունես քեզ արդարացնելու համար։

—Շատ, պատասխանեց նա. Հասանը ինձ ծաղրածու չինեց. այսպիսի գործողութիւնը արժանի է պատժի և այս պատճառով ես մտադիր չեմ հատուցանել նորան 6,000 պիաստրը։

—Այդ կը վճռվի այն ժամանակ միայն, երբ որ զօրանի հետ կը խորհրդակցեմ, սառնութիւնով պատասխանեց Սէլիմ աղան, և հանելով գրպանից իւղոտած զօրանը՝ սկսեց թերթել այն։

—Ի դէպս, արտաբերեց նա, ընդհատելով զօրանի թերթելը—դու ինձանից ամարանոց էիր կամենում գնել, որի վարձը հատուցանում էիր ինձ 7,000 պիաստր, հիմա վեր առ այն, և ես կը տամ քեզ 10,000-ով։

Լէրովէ-բէգը անբաւականութեամբ ծռեց իր կերպարանքը։ Քո կամքն է, փնթփնթաց նա փոքր ինչ մտածելուց յետոյ։

—Ուրեմն վերջացած է, շտապով հարցրեց կադին։

—Վերջացած է, պատասխանեց տխրութիւնով Լէրովէ-բէգը։

Սէլիմ աղան հենց որ իմացաւ այս՝ նոյն րոպէին սկսեց զօրանից կարդալ վճիռը, ուր ասվում էր թէ՝ ամեն մարդ որ ուղղափառին կաշխատի ծաղրածու դարձնել՝ նա արժանի է սաստիկ պատժի։

—Տեսնում ես, Հասան, ուսերը շարժելով դի-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՏԻՊԵՐԻՑ

—

Ցաճիկների առտիճանաւորների շրջանի ամենաառաջին տիպը, անկասկած կարող է համարվել կադին (դատաւորը), նա՝ որի գործողութիւնքը արեւելքում առած են դարձել իբրև գաղափար անբարոյականութեան, կաշառակերութեան և խորամանկութեան։ Սորա մասին պատմած վէպերը հազարներով կարելի է համարել, որոնցով և կարելի էր լցնել քանի մի հատոր գրքեր։

Ես առիթ ունեցայ ծանօթանալու Ցաճկաստանի քանի մի գաւառներում ամենատեսակ կադիների պատկերների հետ և այս պատճառով ինձ իրաւունք եմ համարում նկարագրելու կադիի իսկական պատկերը իր յատուկ գոյներով։

Կադիութեան պաշտօնը ստանալու համար շատ ուսում չէ հարկաւոր։ Ով որ երեք տարվայ չափ ուսում է առել որ և է մէդրէսսէի մէջ, կարողանում է զօրանի ընթերցանութիւնը, գրելը և կարդացածի պատմելը, հասկանում է տաճկական լեզուն, նա կարող է կադիութեան պաշտօնին յուսալ։ (Այս նկարագրութեանս մէջ գլխաւորապէս աչքիս տակն ունեմ բօսնիացւոց կադիին, ինչպէս առաւել հետաքրքիր տիպ)։

Մահմուդ փաշայի կենսագրութեան վերաբերութեամբ, մենք իմացանք, թէ ինչ աստիճանի ինչին տեղն է բռնում տաճկերէնի իմանալը, եթէ միայն կադիութեան պաշտօն ստացողը ունի պաշտպաններ։ Այն օրինակ էլ մի հերցեգովինացի կադի, Սալիմ-աղա անունով, բացի իր մայրենի սէրբիական լեզուից, այնքան էր իմանում տաճկականը, որքան որ հարկաւոր էր իրեն համար զանազան բաղդիշները նշանակելու։ Որովհետև, ինչպէս որ ասում էին՝ կադիի բոլոր վճիռները կախումն ունեն բաղդիշների քանակութիւնից։

Ես Սէլիմ-աղային մի անգամ հարցրի, թէ կարևոր դէպքերին օրէնքի ո՞ր կանոններին ես դիմում։

Սրա վրա կադին կեղծաւոր կերպով պատասխանեց, թէ մեր օրէնքը կայանում է զօրանից, Մուլտկից, սուլթանների զանազան հրամանագիրներից, նախնական վճիռներից և աւանդութիւններից։

Ահա թէ մտքերի ինչ խառնուրդներից և անմտութիւններից, հրամանագրութիւններից և պատուէրներից, որ սրանից հազար տարի առաջ են լոյս տեսել, կադին դուրս է բերում իր վճիռները և այնպէս որ, նրան կարդարացնի, ով որ իրեն մեծ բաղդիշ է տուել։

Նրա գործողութիւնների մասին ճիշտ գաղափար կազմելու համար, ունկնդիր լինենք Սէլիմ-աղային իր դատաստանական պարտաւորութիւնները կատարելիս։

Առաւօտեան մօտ ժամի տասն է, բայց կադին դեռ ևս քաղցր քունն է վայելում, չը նայելով որ ամբողջ մի ժամ է, որ երկու հակառակ կուսակցութիւնքը սպասում են ատենի բացվելուն։ Բայց որովհետև այն երկուսն էլ քրիստոնեայք են, այս պատճառով չիքուքչին (զալեան պատրաստողը) հարկաւոր չէ համարում իր պարոնին անհանգստացնել։ «Անասունները» (բայա նշանակում է՝ անասուն), կարող են սպասել, մտածում է նա ինքն իրան։

Վերջապէս կադին զարթնում է, իրանից թափ է տալիս իր բոլոր կեղտոտութիւնները, որոնց հետ նա անց է կացրել ամբողջ գիշերը, ձգձգվում է ու յօրանջում։ Այնուհետև սկսում է մտաբերել, թէ այն օրը ինչ օրն է և կարելի է արդեօք իրեն երես լուանալը թէ ոչ։ Ո՛չ, այսօր չորեքշաբթի է, իսկ նա միայն ուրբաթ օրերն է լուանում երեսը, ուրեմն շուտով պէտք է հագնի իր բաճկոնակը ու հոգաթափները, ձգի իր վրա ֆէսը՝ և նրա տուալէտը պատրաստ կը լինի։

Այնուհետև Սէլիմ աղան ուղղորվում է դէպի «դատաստանական դահլիճը», որ մի փոքրիկ ուցած սենեակ է և որի կահ-կարասիքը կայանում է մի բարձից ու գորգից։ Կադին վսեմաբար ծալապատիկ բազմում է բարձի վրա և հրամայում է բերել լցրած ղալիանը և փոքրիկ ըմպանակով էլ պատուան սուրճը։ Այդ միջոցին երկու հակառակ կուսակցութիւնքը պատկառելի կերպով կանգնած են դատաւորի առաջ։

Ատենի բացուելովը մտնում են երկու մահմետականներ, բէգն ու վաճառականը, որ յետ մըղելով երկու բայաներին՝ պահանջելով ասում են կադիին։

—Նախ հարկաւոր է ուղղաւաններին լսել, բայան կարող է սպասել։

Քրիստոնեայքը առանց որ և է ընդդիմութեան, հեռանում են դէպի անկիւնը և մահմետականները սկսում են իրանց գանգաթը։

—Ես Լէրովէ բէգի համար թանկագին հանդերձեղէններ բերի, սկսեց վաճառականը։ Բայց մինչև ցայսօր նորանից չը ստանալով ոչինչ վարձ՝ ես պահանջեցի այն, բայց բէգը փոխանակ խոստացած 8,000 պիաստրի՝ հատուցանում է ինձ 2,000, ասելով որ, իբր թէ ամենքը սկսեցին ծաղրել նորան, երբ որ առաջին անգամ նրեցաւ նա դուրսը նոյն հանդերձով։ Բայց ես կարծում եմ, որ այս իրողութիւնը ոչ ինչ յարաբերութիւն չունի մեր պայմանի հետ. Նայիր, Սէլիմ աղա, ես քեզ համար մի բաճկոնակ բերի, որ համոզվես և տեսնես, որ ապրանքիս մէջ ոչինչ ծիծաղաշարժ բան չը կայ։

Այս ասելով վաճառականը մօտ բերեց կադիին ճոխ կերպով ասղնեգործած ոսկեայ թելերով մի բաճկոնակ, որի արժողութիւնը հաւատար էր 2,000 պիաստրի։

Սէլիմ աղան ընդունեց հանդերձեղէնը խորամանկ ժպիտով և նոյն րոպէին ձեռքը դրաւ բաճկոնակի գրպանը, բայց տեսնելով նրա դատարկութիւնը, հանեց այն տեղից իր ձեռքը զգալի անբաւականութիւնով։ Այնուհետև նա դիմեց դէպի բէգը ու հարցրեց։

—Դու ինչ պատասխան ունես քեզ արդարացնելու համար։

—Շատ, պատասխանեց նա. Հասանը ինձ ծաղրածու չինեց. այսպիսի գործողութիւնը արժանի է պատժի և այս պատճառով ես մտադիր չեմ հատուցանել նորան 6,000 պիաստրը։

—Այդ կը վճռվի այն ժամանակ միայն, երբ որ զօրանի հետ կը խորհրդակցեմ, սառնութիւնով պատասխանեց Սէլիմ աղան, և հանելով գրպանից իւղոտած զօրանը՝ սկսեց թերթել այն։

—Ի դէպս, արտաբերեց նա, ընդհատելով զօրանի թերթելը—դու ինձանից ամարանոց էիր կամենում գնել, որի վարձը հատուցանում էիր ինձ 7,000 պիաստր, հիմա վեր առ այն, և ես կը տամ քեզ 10,000-ով։

Լէրովէ-բէգը անբաւականութեամբ ծռեց իր կերպարանքը։ Քո կամքն է, փնթփնթաց նա փոքր ինչ մտածելուց յետոյ։

—Ուրեմն վերջացած է, շտապով հարցրեց կադին։

—Վերջացած է, պատասխանեց տխրութիւնով Լէրովէ-բէգը։

Սէլիմ աղան հենց որ իմացաւ այս՝ նոյն րոպէին սկսեց զօրանից կարդալ վճիռը, ուր ասվում էր թէ՝ ամեն մարդ որ ուղղափառին կաշխատի ծաղրածու դարձնել՝ նա արժանի է սաստիկ պատժի։

—Տեսնում ես, Հասան, ուսերը շարժելով դի-